

LUNDS
UNIVERSITET

Från bokomslag till digital bokbild

Materialitet, funktion och teknik på tröskeln till den digitala boken

Shu-Chin Hysing

Kandidatuppsats i Förlags- och bokmarknadskunskap (FBMK11)

Institutionen för kulturvetenskaper

Lunds Universitet

Handledare: Ann Steiner

Examinator: Sara Kärrholm

Datum för seminarium: 2013-06-05

Abstract

From Book Cover to Digital Book Image. Materiality, function and technology on the threshold of the digital book.

The focus of this study is the digital representation of the book cover. It discusses the impact of technology on materiality and function of digital book covers based on theoretical perspectives from the materiality of the book, paratexts and media history. The digital book is here defined as a work of literature published in digital form and designated book, with a distinction between e-books requiring reading software and app-books as independent software. A digital book cover is defined as a title specific image designated book cover and/or representing a digital book. Types of digital book covers identified are book covers not adapted for digital presentation; with adaption; and for app-books. These are analyzed in case studies of printed and digital editions of three books. The dematerialization of the book cover is found to confer major losses of materiality, and an increased focus on visual aspects of the front cover. There are losses in paratextual elements of interpretive and commercial function, and a gain in navigational elements due to software menus. Digital book covers could be improved by designing for a complete digital identity, taking into account the possibilities and limitations of the technology surrounding the digital book.

Key words: Digital Book Cover, E-book, Materiality, Media History, Paratext, Publishing.

Innehåll

Inledning	3
Syfte och frågeställningar	4
Material och avgränsningar	4
Metod	6
Tidigare forskning	6
Teori	7
<i>Bokens materialitet</i>	8
<i>Paratextbegreppet</i>	8
<i>Kittlers mediehistoria</i>	9
På tröskeln till den digitala boken	10
Från papper till skärm	10
<i>Bokomslag</i>	10
<i>Digitala böcker</i>	12
<i>Digitala bokomslag</i>	15
Tryckta vs. digitala bokomslag – tre fallstudier	19
<i>Digitala bokomslag utan anpassning – Här ligger jag och blöder</i>	19
<i>Specialanpassade digitala bokomslag – The Line of Beauty</i>	22
<i>Digitala bokomslag för appar – The Cat in The Hat</i>	25
Sammanfattande diskussion	27
Bildförteckning	30
Källförteckning	31
Appendix 1	35

Inledning

På tåget försjunker en resenär i en pocketbok, medan en annan laddar ner en e-bok på sin dator och en tredje drar fingret över mobilen och vänder blad. De läser böcker i betydelsen att innehållet på något sätt förpackats för att presenteras som en bok. Idag är den tryckta bokens yttre hölje oftast ett bokomslag bestående av framsida, baksida, rygg och ibland flikar. Dessa bokomslag fascinerar med sin variationsrikedom i taktila och visuella upplevelser där formgivningen kan förmedla t.ex. genre, innehåll, målgrupp och kulturellt värde. Omslagets materialitet med typsnitt, bilder och layout fungerar meningsskapande och har en nyckelroll i förhandlingarna mellan författaren, bokmarknaden och läsarna.¹

I en tid när den digitala utgivningen växer, tycks dock formgivningen av digitala verk sällan diskuteras i branschmedia. En sammanställning av data och intervjuer med förlag och återförsäljare i 19 länder visade att e-boken under 2012 omsatte ca 30 miljarder kronor. I USA stod e-böcker för 34 % av den totala försäljningsvolymen, följt av Storbritannien 20 % och Japan 5.5 %. I Sverige uppgick e-boksförsäljningen till ca 1 %.² Trots de låga siffrorna för Sverige finns en potential för tillväxt. Detta blev tydligt i september 2012 då E L James *Femtio nyanser av honom* såldes i ca 3 500 exemplar, vilket var ett svenskt månadsrekord för en e-bok. Den tryckta boken såldes dock i över 100 000 ex på halva tiden, och fortfarande är bokhandeln den största försäljningskanalen.³ Det finns därmed anledning att fundera över hur e-bokens formgivning och bokomslag kan verka för eller emot dess mottagande.

Den digitala tekniken medför möjligheter och begränsningar som skiljer sig från den tryckta bokens. En komplicerande faktor är att själva utseendet på det digitala verket kan variera beroende på hårdvaran och mjukvaran. Exempelvis kan de flesta läsplattor bara återge bild och text i gråskala, medan surfplattor, datorer och mobiler kan återge flerfärg. Upplevelsen av boken kommer därmed att förändras genom mediet. Behovet av att förpacka en text och indikera att det är en bok kvarstår dock även i den virtuella världen. Utan de materiella referenser som genom århundraden kommit att förknippas med boken blir det kanske ännu viktigare att visa att det är just en bok. Den digitala bokens formgivning väcker många frågor och det kan vara värdefullt för bokmarknaden och samhället att undersöka vad som händer med boken i övergången från tryckta böcker till digitala utgåvor. Hur förpackas boken i den virtuella världen? Vad sker med bokomslaget i den digitala boken?

¹ Nicole Matthews, "Introduction", i *Judging A Book by Its Cover*, red. Nicole Matthews och Nickianne Moody (Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2007), xi–xxi.

² Kalle Laxgård, "Vi köper fler men billigare e-böcker", *Svensk Bokhandel 5* (2013): 11.

³ Kjell Bohlund och Bengt Brodin, *Bokmarknaden 2012. Rapport från Svenska Förläggareföreningen och Svenska Bokhandlarföreningen* (Stockholm: Svenska Förläggareföreningen och Svenska Bokhandlarföreningen, 2012), 6.

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen var att undersöka den digitalt utgivna bokens representation av bokomslag. Vad utgör ett digitalt bokomslag? Vilka typer av digitala bokomslag kan urskiljas? Vilka likheter och skillnader finns det mellan tryckta och digitala bokomslag?

Material och avgränsningar

Primärmaterial utgörs av omslagstexter och bilder från tre samtida skönlitterära verk i tryckta och digitala utgåvor. Dessa har valts för att representera särdrag för typer av bokomslag till digitala böcker. I materialet ingår även tekniska hjälpmedel i form av en bärbar dator, en läsplatta, en androidmobil och tre olika läsprogram som valts för att inkludera hur omslag påverkas av olika slags teknik. Detta urval ger belysande exempel på särdrag och intressanta frågor i jämförelsen mellan tryckta och digitala bokomslag.

De digitala böckernas filformat (epub, kepub eller app) är avgörande för vilka tekniska hjälpmedel som behöver användas. Den bärbara datorn kan beskrivas som en mindre modell i standardutförande med tangentbord (Packard Bell dot s, 225×125 mm skärm). Läsplattan är av modell Onyx Boox A60 (196×121×10.6 mm, 298 g) med e-ink teknik, gråskala samt funktioner för bläddring med en knapp eller med en pekpena som också kan användas för att anteckna med direkt på skärmen. Androidmobilen är en smartphone av märket Bluebo L100 (137.5×69.5×10.3mm, 125 g) och kan jämföras med en mindre surfplatta eller en större mobil t.ex. Samsung Galaxy S III. Programvaran utgörs av Adobe Digital Editions (ADE) på datorn och läsplattan, samt Aldiko Reader på mobilen. Dessa är några av de vanligaste läsprogrammen för epub-filer. Förutom dessa användes programmen Kobo Desktop för datorn och Kobo appen för mobilen som är knutna till nätbokhandeln Kobo, en av de snabbast växande leverantörerna av digital läsning.⁴ Studien inkluderar därmed inte t.ex. läsplattan Kindle, surfplattan iPad och mobilen iPhone men liknande allmänna funktioner som finns i dessa hårdvaror ingår i den valda tekniken.

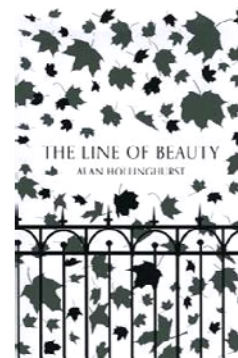
För att representera särdrag hos typen av bokomslag som inte särskilt anpassats för digitala böcker valdes ungdomsromanen *Här ligger jag och blöder* av Jenny Jägerfeld och utgiven av Gilla Böcker (2010). Den tryckta boken är ett danskt band i röda, svarta och vita färgtoner med författarporträtt och information om tidigare verk på flikarna, samt beskrivning av boken på baksidan. Boken har belönats med bl.a.

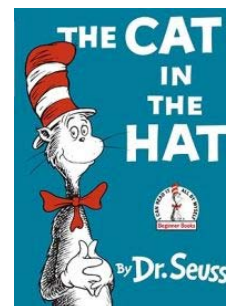
⁴ Kobo, "About Kobo", <http://www.kobo.com/aboutus> (Hämtad: 2013-05-08).

Augustpriset i barn- och ungdomskategorin.⁵ Omslaget har tilldelats en andraplats i Svenska Tecknares designtävling Kolla!⁶ Den digitala boken är utgiven i epub-format där det av omslaget endast återstår framsida eller titelsida beroende på hårdvara. För den digitala utgåvan används ADE på datorn och läsplattan, samt Aldiko Reader på mobilen.

Romanen *The Line of Beauty* av Alan Hollinghurst tilldelades The Man Booker Prize 2004. Den valda utgåvan ingår i en serie av tolv böcker från Picador som kom i nyutgåva 2012 i samband med förlagets 40-års-jubileum.⁷ Bokomslaget representerar typen av bokomslag som anpassats speciellt för digital presentation. Den tryckta boken är en storpocket med omslag i svartvitt med prägling och glans på matt papper. En baksidestext beskriver innehållet och bakgrunden till nyutgivningen, och på insidan av omslaget finns bilder av de övriga böckerna i serien. Den digitala boken är utgiven i epub- och kepub-format för nätbokhandeln Kobo. I e-boken återstår av det tryckta omslaget endast framsidan som ikon och första sida, men genom den speciellt anpassade designen får det annan effekt än omslaget till *Här ligger jag och blöder*. Bokomslagen i serien finns också med animationer för användning på internet där det här omslaget visar fallande löv. För den digitala utgåvan används Kobo Desktop på den bärbara datorn och Kobo App för mobilen, samt ADE i läsplattan.

För att representera särdrag hos typen av digitala bokomslag för appar valdes den klassiska barnboken *The Cat in The Hat* av Dr. Seuss utgiven av Random House Children's Books (1957). Den kommer fortfarande i nytryck och ingår därmed i den samtida litteraturen på bokmarknaden. Den tryckta boken är ett förlagsband med omslag i färgerna blått, vitt, rött och svart. På baksidan finns information om innehållet. Den digitala utgåvan som app är skapad av företaget Oceanhouse Media (2010) och har över 50 000 nedladdningar på Google Play Store. Appen öppnas genom en ikon med den karakteristiska fyrkantiga formen för appar och en detalj från det tryckta omslaget, men appen har även en animerad första sida med bilder och tillägg av en meny.⁸ För appen används mobilen utan något särskilt läsprogram eftersom det inte behövs för appar.

⁵ Gilla böcker, "Jenny Jägerfeld. Här ligger jag och blöder", <http://gillabocker.se/Haer-ligger-jag-och-bloeder.html> (Hämtad: 2013-05-08).

⁶ Kolla!, "Här ligger jag och blöder", (2013), <http://kolla.se/2011/bidragen/vinnare/> (Hämtad: 2013-05-08).

⁷ Picador, "Picador 40th: Animated book covers", (22 Feb. 2012), <http://www.picador.com/blogs/2012/2/Picador-40th-Animated-Book-Covers> (Hämtad: 2013-04-30).

⁸ Oceanhouse Media, "The Cat in The Hat by Dr. Seuss", (2013), <http://www.oceanhousemedia.com/products/catinhat/> (Hämtad: 2013-04-30).

Studien avgränsas genom en betoning på samtida skönlitteratur och tekniska hjälpmedel på den anglosaxiska och svenska bokmarknaden under våren 2013. Den avser att undersöka samtida förhållanden snarare än den historiska utvecklingen av bokomslag. I fokus står tryckta och digitala bokomslag. Andra faktorer som t.ex. inlagans utformning, metadata i nätbokhandlar och bokhandelsdesign påverkar också upplevelsen av en bok men ingår inte i studien, liksom förlagens ekonomiska möjligheter för produktdesign eller konsekvenser för läsvanor. Studien avser heller inte att undersöka för- eller nackdelar med tryckta och digitala böcker. De båda anses kunna samexistera på bokmarknaden.

Metod

Under februari–mars 2013 gjordes en inledande undersökning av bokomslag för tryckta och digitala böcker i sortimentet på ca 50 svenska och anglosaxiska internetbokhandlar och förlags hemsidor. Exempelvis ingick Amazon, Adlibris, Bokus, E-lib, Kobo, Albert Bonniers Förlag, Gleerups och Studentlitteratur för att inkludera både allmänlitteratur och läromedel. Där identifierades övergripande egenskaper och särdrag för bokomslag till digitala böcker, som sedan här undersöks vidare genom empiriska fallstudier av de tre valda litterära verken.

Metoden består av en kvalitativ och komparativ analys av den del av verken som utgör bokomslag för de tryckta böckerna och som skulle kunna motsvara bokomslag i de digitala utgåvorna. Beroende på formgivningen analyseras visuella, taktila, materiella, funktionella och tekniska aspekter av text- och bildelement på framsida, baksida, rygg, flikar och insida. Exempel på element som ingår i undersökningen är omslagsbild, titel, författarnamn, baksidestext, blurb (säljande citat), reklam, författarporträtt och logotyp.

Fallstudierna används för att analysera förändringen i materialitet, funktion och teknik i övergången från tryckta till digitala utgåvor. De exemplifierar vanligt förekommande typer av digitala bokomslag på bokmarknaden. Teknikutvecklingen på området medför att digitala böckers utseende förändras relativt snabbt. Fallstudierna belyser därför samtida och i hög grad föränderliga fenomen, medan den inledande undersökningen söker att analysera och definiera digitala böcker och digitala bokomslag i ett större perspektiv.

Tidigare forskning

Inom forskningen har bokomslag främst behandlats ur bokhistorisk, designmässig eller marknadsföringsrelaterad synvinkel. Exempelvis inom bokhistoria har Kristina Lundblad i sin avhandling *Om betydelsen av böckers utseende* undersökt förlagsbandets framväxt i Sverige

med hänsyn till formgivning, teknik, modernitet och materiell kultur.⁹ Helena Strömquist avhandlar i ”*Med coleurt omslag*” färgade, dekorerade och tryckta pappersomslag på svensk bokmarknad 1787–1846.¹⁰ Inom förlags- och bokmarknadskunskap undersöker ett flertal författare i *Judging A Book by Its Cover* bokomslag utifrån materialitet och inflytande på distribution, marknad och läsning.¹¹ Dessa studier har visat att framför allt det visuella i bokomslag har betydelse för relationen mellan bokmarknadens aktörer och läsarna.

Forskningen kring e-boken har oftast utgjorts av jämförelser mellan tryckta och digitala böcker av t.ex. materialitet, attityder, läsupplevelse, inläring och katalogisering. I gränslandet mellan samtida bokhistoria och digitala kulturer undersöker t.ex. Elizabeth Burgess hur bokens förändrade materialitet påverkar användarens upplevelser och interaktivitet från läsplattor till datorspel.¹² Andra studier fokuserar på näthandeln och möjligheter att stärka kundens köpbehov. Exempelvis Alexis Weedon konstaterar att nätbokhandlar stimulerar ett sökbeteende genom att omge omslagsbilden med baksidestext, rekommendationer och recensioner.¹³ En annan studie undersökte sambandet mellan interaktionsdesign, webbdesign och konsumenters val i nätbokhandlar och visade att struktur och layout hade större betydelse än estetik för användarna.¹⁴ Det tycks inte finnas någon tidigare forskning som direkt behandlar omslag för digitala böcker, men uppsatsen kan placeras inom fältet förlags- och bokmarknadskunskap med dess anknytning till samtida fenomen och kulturteoretiska perspektiv i korsningen mellan boken och digitala medier.¹⁵

Teori

För att jämföra tryckta och digitala bokomslag används teorier kring bokens materialitet, paratextbegreppet samt mediehistoria. Utgångspunkten för analysen är att det medium som fungerar som bärare för texten, eller här omslaget, inte är neutralt. De teoretiska perspektiven speglar några av de viktigaste förändringarna mellan tryckta och digitala bokomslag vad gäller upplevelsen, bokomslagets funktion samt teknikens påverkan.

⁹ Kristina Lundblad, *Om betydelsen av böckers utseende* (Malmö: Rámus förlag, 2010).

¹⁰ Helena Strömquist, ”*Med coleurt omslag*”: färgade, dekorerade och tryckta pappersomslag på svensk bokmarknad 1787–1846: en bokhistoria (Avdelningen för ABM och bokhistoria, Lunds universitet, Diss. Lund: Lunds universitet, 2010).

¹¹ Nicole Matthews och Nickianne Moody, red., *Judging A Book by Its Cover* (Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2007).

¹² Elizabeth Burgess, ”Book-in-a-box to Xbox: materiality and the contemporary textual object”, *European Review of History* 17, nr. 2 (2010): 317–326.

¹³ Alexis Weedon, ”In Real Life: Book Covers in the Internet Bookstore”, i *Judging A Book by Its Cover*, red. Nicole Matthews och Nickianne Moody (Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2007), 117–125.

¹⁴ Sangwon Lee och Richard J. Koubek, ”The effects of usability and web design attributes on user preference for e-commerce web sites”, *Computers in Industry* 61 (2010): 329–341.

¹⁵ Simone Murray, ”Publishing Studies: Critically Mapping Research in Search of a Discipline”, *Publishing Research Quarterly* 22, nr. 4 (2007): 3–25.

Bokens materialitet

Digitalisering av böcker medför en radikal förändring av de titelanknutna, formgivningsmässiga och materiella särdrag som varit starkt förknippade med böcker i århundraden. Bokhistorikern Kristina Lundblad menar att denna transformering medför bland annat en förlust av de element som förstärker textens identitet och som även kan förmedla kulturella, sociala, ekonomiska och tidsmässiga aspekter. Ett exempel på detta är bokomslag med dess typografi, papperskvalitet och omslagsbild. Elektronisk publicering ger texter ett uniformt utseende och minskar de materiella, taktila och visuella upplevelser som den tryckta boken erbjuder. Enligt Lundblad framstår elektroniska böcker som likartade på grund av att det rör sig om en representation på en skärm.¹⁶ Simuleringsteknik kan återge de dematerialiserade böckerna något av sin materialitet, samtidigt som tekniken i sig kan ha ett underhållningsvärde. Lundblad benämner digitala böcker som gjorts blädderbara för *kodeksimulationer*. De program som krävs för att läsa dem kallas *kodeksimulatorer*. Med hjälp av dessa kan läsaren bläddra i en digital bok genom att klicka med musen eller dra fingret över skärmen. Kodeksimulationer är exempel på en tekniskt konstruerad verklighet som blir allt vanligare i samhället.¹⁷ Teorierna används i uppsatsen för att undersöka förändringen i materialitet mellan bokomslag för tryckta verk och digitala utgåvor.

Paratextbegreppet

Förändringen i materialitet kan medföra förändringar i funktion hos olika element mellan tryckta bokomslag och motsvarande digitala omslag. För att studera elementens funktion används litteraturvetaren Gérard Genettes teorier om paratexter från hans transtextuella studier av gränslandet mellan texten och omgivningen. Paratexten kan liknas vid en tröskel eller ett område som erbjuder världen möjligheten att stiga in, ett gränsområde till den tryckta texten som påverkar läsningen av texten.¹⁸

Genette menar att ett litterärt verk huvudsakligen består av en text, men att texten sällan förmedlas utan ett antal element som omger och förlänger den för att presentera den och säkra textens mottagande och konsumtion i form av en bok. Paratexten är de element och konventioner, inom boken (peritext) och utanför boken (epitext) som möjliggör för en text att förmedlas som bok t.ex. titel, författarnamn, förord samt marknadsföringsmaterial. Bokomslag tillhör peritexten, en zon som huvudsakligen står under förlagets ansvar och

¹⁶ Kristina Lundblad, "Boken dematerialiserad", *Ikoner* 2, (2001): 10–14.

¹⁷ Kristina Lundblad, "Kodeksimulationer", i *Bokhistorier. Studier tillägnade Per S. Ridderstad*, red. Kristina Lundblad m.fl. (Stockholm: Bokförlaget Signum), 117–125.

¹⁸ Gérard Genette, *Paratexts. Thresholds of interpretation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 1–2.

existerar för att böcker publiceras och erbjuds i olika former. Genette diskuterar textuella element som titel och författarnamn, men ägnar ingen uppmärksamhet åt bildelement.¹⁹ Paratextbegreppet kan dock användas även för bildelement t.ex. har Claire Squires använt det för att analysera hur text- och bildelement i bokomslag kan konstruera en genre.²⁰

Enligt Genette är paratextens funktion att organisera textens "relations with the public".²¹ Innebörden av funktionen har förtydligats och utvidgats av Dorothee Birke och Birte Christ, som forskar i bl.a. anglosaxisk litteratur och cultural studies. De indelar paratextens funktion i tre aspekter: *den förklarande funktionen* (interpretive function) där paratextelement föreslår för läsaren sätt att förstå och tolka läsningen, *den kommersiella funktionen* (commercial function) där paratextelement marknadsför en text för försäljning, och *den navigerande funktionen* (navigational function) där paratextelement hjälper läsaren orientera sig inom och mot eller från texten. De första två funktionerna diskuterades även av Genette, medan den navigerande funktionen är ett tillägg som får särskild betydelse för digitala verk där texten omges av nya element t.ex. menyer, rekommendationer och uppslagsverk som påverkar läsningen.²² Ellen McCracken är professor vid University of California och forskar i bl.a. latinamerikansk litteratur. Hon har utvecklat Genettes paratextbegrepp för att studera läsplattorna Kindle och iPad, och använder termerna *centrifugala* (inåtriktade) och *centripetala* (utåtriktade) *vektorer* för att beskriva hur paratextelement orienterar läsaren mot texten eller från texten. Exempelvis fungerar länkar i digitala böcker oftast utåtriktande och leder läsaren bort från texten till andra hemsidor.²³ I uppsatsen används de utökade paratextbegreppen i undersökningen av text- och bildelementens funktion i bokomslag.

Kittlers mediehistoria

Medieteoretikern Friedrich Kittler utvecklade en historisk medieanalys där medieteknologin sågs som bestämmande för utformningen av samhällets organisation och kultur. Ett medium är här en teknik som kan lagra, överföra och bearbeta information. I historien avtecknar sig olika *nedskrivningssystem*, dvs. nätverk av teknik och institutioner som möjliggör för en

¹⁹ Genette, *Paratexts*, 3–16.

²⁰ Claire Squires, *Marketing Literature. The Making of Contemporary Writing in Britain* (Basingstoke och New York: Palgrave Macmillan, 2009).

²¹ Genette, *Paratexts*, 14.

²² Dorothee Birke och Birte Christ, "Paratext and Digitized Narrative: Mapping the Field", *Narrative* 21, nr. 1 (2013): 66–87.

²³ Ellen McCracken, "Expanding Genette's Epitext/Peritext Model for Transitional Electronic Literature: Centrifugal and Centripetal Vectors on Kindles and iPads", *Narrative* 21, nr. 1 (2013): 106–124.

kultur att välja, lagra och behandla relevanta data.²⁴ Enligt Kittler är datorer och gränssnitt ett nedskrivningssystem som projicerar en sida utåt. Begrepp som interaktivitet och användarvänlighet beskriver bara vilka anslutningsmöjligheter systemet tillhandahåller. Användaren, eller *datoranalfabeten*, har blivit subjekt eller undersåte till en *corporation* som har makten över den källkod som ytterst styr maskinerna. Tekniken uppfattas som ett helt system av användare, maskiner och infrastruktur.²⁵ Kittler menade att: "Skriften och boken har inte försvunnit, men de har blivit till gränssnitt eller yteffekter av algoritmer."²⁶ Detta får till konsekvens bland annat att den "hallucinatoriska kraften" går förlorad i en dematerialiserad reproduktion.²⁷ I uppsatsen aktualiserar den digitala bokens beroende av tekniken dessa frågor kring reproduktion, nätverk och maktstrukturer.

På tröskeln till den digitala boken

I bokens fysiska värld är det givet att boken omges av och är förbunden med en yttre verklighet. Det är pärmen som i sig kan vara dekorerad och utgöra omslaget, eller omges av ett skyddsomslag. Detta är tröskeln till boken, när köparen eller läsaren väl håller den i sin hand. Den digitala boken är beroende av en maskin och dess program. För att förstå hur detta påverkar bokomslag tar undersökningen sin början i tryckta omslag samt en definition av den digitala boken och digitala bokomslag för att sedan analysera tre enskilda verk.

Från papper till skärm

Boken har under århundraden definierats och omdefinierats. Den har funnits och finns i många former från lertavla till skriftrulle och kodex. Jämsides med boken har ett behov utvecklats att förpacka och identifiera den. Digitaliseringen innebär ännu en förändring av bokens form. Vad innebär idag ett bokomslag, en digital bok och ett digitalt bokomslag?

Bokomslag

Det tryckta bokomslaget är numera oftast en permanent del av boken, och det vore svårt att föreställa sig att köpa en bok utan ett omslag som på något sätt indikerade innehållet. Historiskt var bokomslag under en lång period ett odekorerat, temporärt papper som skyddade de enkelt häftade eller ohäftade böckerna innan inbindning. Det var dock svårt för

²⁴ Otto Fischer och Thomas Götselius, "Den siste litteraturvetaren", i *Maskinskrifter*, Friedrich Kittler (Uddevalla: Anthropos, 2003), 7–31.

²⁵ Fischer och Götselius, "Den siste litteraturvetaren", 22.

²⁶ Friedrich Kittler, *Maskinskrifter. Essäer om medier och litteratur* (Uddevalla: Anthropos, 2003), 235.

²⁷ Kittler, *Maskinskrifter*, 44–45.

kunden att se innehållet och 1933 introducerades skyddsomslaget, "the dust wrapper", av det brittiska förlaget Longmans & Co. Det bestod då av ett kraftigare papper med författarens namn stämplat på framsidan, och kom senare att få flikar som veks runt boken. På 1890-talet började en del förlag prägla illustrationer direkt på pärmen s.k. dekorerade förlagsband. Skyddsomslaget till dessa böcker trycktes ibland med liknande illustrationer och under det tidiga 1900-talet började skyddsomslagen också förses med en blurb, reklam för förlagets backlist samt en kort synopsis av boken.²⁸ På så sätt blev bokomslagen uttryck för böckers titelspecifika identitet och allt viktigare för att synliggöra dem på marknaden.

Steven Heller och Seymour Chwast skriver i *Jackets Required* att bokomslaget på grund av storleken kan liknas vid en miniposter. De menar att bilder och typografiska stilar avslöjar mer om en boks marknadsföringsstrategi än litterära kvalitet, men kan också studeras som konst och visar estetiken under en period.²⁹ Bokomslag har fått en nyckelroll i förhandlingarna mellan författare, bokmarknad och läsare. De förmedlar bl.a. genre, innehåll, målgrupp och kulturellt värde. Omslagets materialitet fungerar meningsskapande och har blivit en viktig del i marknadsföring av böcker.³⁰ Exempelvis har omslagen till Agatha Christies verk förändrats för att under olika perioder anknyta till genrer som skräck eller deckare. Dessa förändringar har haft stort inflytande på försäljning och positionering av boken för olika målgrupper på marknaden.³¹

Genom förlagsbandets etablering under 1800-talet fick böcker en stark koppling mellan innehållet och en titelspecifik materialitet som de inte tidigare hade haft, och som genom den digitala bokens krav på tekniska hjälpmedel inte längre är självklar.³² Lundblad menar att det kan ses som en förlust av den föremålsliga identitet som ofta förstärker texten. Materialiteten i en "Jackie Collins på en bensinmack i Kalifornien (...) i ett glansigt band med ett dator-behandlat fotografi av någon raffig donna på omslaget" ger en försmak av innehållet men bokomslag kan också ge information om sociala, kulturella, ekonomiska, tidsliga och tekniska företeelser.³³

Ett exempel på hur den tidsliga formen förmedlas är Penguins nyutgåva 2010 av F. Scott Fitzgeralds *The Great Gatsby* i förlagsband. Det kraftiga skyddsomslaget är präglat med metalldekor inspirerad av art-deco stilen som anknyter till tidsperioden där handlingen

²⁸ Steven Heller och Seymour Chwast, *Jackets Required: An Illustrated History of American Book Jacket Design, 1920–1950* (San Francisco: Chronicle Books, 1995), 11–12.

²⁹ Heller och Chwast, *Jackets Required*, 7–8.

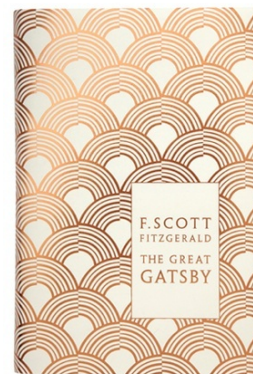
³⁰ Matthews, "Introduction", xi–xxi.

³¹ Angus Phillips, "How Books Are Positioned in the Market: Reading the Cover," i *Judging A Book by Its Cover*, red. Nicole Matthews och Nickianne Moody (Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2007), 19–30.

³² Lundblad, *Om betydelsen av böckers utseende*, 23–24.

³³ Lundblad, "Boken dematerialiserad", 13.

utspelas.³⁴ Denna utgåva vänder sig troligen till en målgrupp som känner till verket eftersom omslaget endast har paratextelement som titel, författarnamn och ett bokmärke med citat ur boken. Det finns varken baksidestext eller blurb. ISBN nummer och streckkod trycks på en separat etikett. Den taktila och visuella materialiteten blir här i sig självt en viktig del av paratexten, det som inbjuder läsaren till att stiga in i boken. Med ett utvidgat paratextbegrepp är den förklarande funktionen reducerad till författarnamn och titel, medan den kommersiella funktionen vilar på formgivningen och den navigerande funktionen består i att orientera läsaren mellan framsida och baksida. Det kan ses som ett exempel på ett minimalistiskt användande av paratexter. Omslag utan baksidestext och blurb är ovanliga bland dagens tryckta böcker, men i den virtuella världen är det oftast bara framsidan som återstår av det direkta omslaget om det alls finns med. Elektronisk litteratur förmedlas genom en hårdvara vars materialitet inte är knuten till en specifik titel och utgåva. Hur påverkar detta bokomslaget i den dematerialiserade boken?

Digitala böcker

Ordet *e-bok* är idag en allmänt använd term som sällan definieras, men ofta följs av en debatt kring värdet av e-boken kontra pappersboken, litteratur till folket och en växande egenutgivning. I bokbranschen märks en osäkerhet kring digitala böcker bland annat i en oenighet kring e-boksbegreppet. Det saknas en enhetlig terminologi, vilket försvårar marknadsföring samt statistik av den digitala utgivningen. En definition av den digitala boken är också en förutsättning för att avgränsa och undersöka digitala bokomslag. I det följande diskuteras olika definitioner och aspekter av e-boken för att sedan föreslå en definition och terminologi som används vidare i uppsatsen.

För att läsa en elektronisk text behövs en maskin. Det kan vara en dator, läsplatta, surfplatta eller mobil försedd med särskilda program för textläsning. Det är dessa program och textens filformat som bestämmer dess utseende. Beroende på läsprogrammet erbjuder e-boken funktionaliteter som är jämförbara med en fysisk bok t.ex. bläddring, att göra markeringar, lägga in bokmärken och skriva kommentarer. De flesta läsprogram och e-böcker inkluderar också funktionaliteter som går utöver den tryckta boken t.ex. länkar till sidor med mer information, diskussionsforum och möjlighet att skriva recensioner. Datorn, läsplattan och mobilen med läsprogram inramar texten, men utgör inte någon paratext

³⁴ Coralie Bickford-Smith, "F. Scott Fitzgerald", <http://cb-smith.com/#/f-scott-fitzgerald/> (Hämtad: 2013-05-16).

eftersom de inte med Genettes teorier har sitt ursprung i författaren eller förlaget.³⁵ Däremot kan länkar betraktas som paratext. Hårdvara och program är tillverkade av en tredje part, teknikleverantören, eller med Kittlers terminologi, en *corporation*. Läsaren av en elektronisk text upptäcker snart att form och användarfunktioner också helt styrs av tekniken från tillverkaren. Ett exempel är uppdelningen i sidor, vars antal ändras efter vald typstorlek. I den digitala världen är uppdelningen i sidor en konstruktion, texten skulle kunna presenteras i ett flöde. Det visar att hårdvara och program strävar efter att i viss mån skapa en *representation* av den nu dominerande tryckta bokformen, kodexen.

Boken har dematerialiserats, och som minsta gemensamma nämnare mellan pappersboken och den elektroniska boken med hårdvara kvarstår endast texten. Den enskilda elektroniska texten bärs dock enligt Lundblad inte av en "för sig specifikt anpassad materialitet utan av en materialitet som är anpassad för texter, och andra meddelanden, i största allmänhet, på samma sätt som papper är det".³⁶ Lundblad ansluter sig till den franske bokhistorien Roger Chartier som talar om framväxten av en ny definition av boken, som inte självklart förknippas med kodexen, eller den tidigare volumen.³⁷ Utifrån dessa resonemang och med en möjlig framtid där elektroniska böcker dominerar är det tänkbart att man med "bok" i första hand kommer att avse elektroniska verk och termen e-bok blir förlegad. Liksom att "se en film" idag används oberoende av om filmen visas på tv, bio eller i datorn, kanske man i framtiden kommer att "läsa en bok" utan att alltid specificera dess materialitet. För närvarande står dock den elektroniska utgivningen för en mindre del av den globala bokmarknaden, och det finns anledning att närmare granska begreppen kring e-böcker.

Uppgifterna om när den första elektroniska boken, eller e-boken, uppstod går isär men 1968 kom den första maskinen för elektronisk läsning, Dynabook, och 1971 startades e-biblioteket Project Gutenberg. Läsning av längre texter istället för utdrag blev vanligare först sedan Amazon släppte läsplattan Kindle i USA 2007.³⁸ Historiskt finns det alltså inte något direkt ursprung som ordet e-bok kan härledas till, eller någon internationell överenskommelse. *Svenska Akademiens Ordlista* definierar e-boken som en "bok publicerad i elektronisk form".³⁹ Detta särskiljer e-boken från andra elektroniska dokument, oberoende av om dess ursprung är ett tryckt verk eller om den endast finns som elektroniskt verk. Liksom den tryckta bokens format har differentierats i t.ex. förlagsband och pocket, har det dock också skett en differentiering av digitala format och det finns behov av

³⁵ Genette, *Paratexts*, 408–409.

³⁶ Lundblad, "Boken dematerialiserad", 12.

³⁷ Lundblad, "Boken dematerialiserad", 12–14.

³⁸ Birke och Christ, "Paratext and Digitized Narrative", 75.

³⁹ *Svenska Akademiens Ordlista*, 13:e uppl., (Stockholm: Svenska Akademien, 2006), s.v. "e-bok".
http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista (Hämtad: 2013-04-12).

underkategorier. Gilla Böcker var 2011 först i Sverige med ge ut en "e-bok+" eller "enhanced book" av en roman med extramaterial i form av bild, ljud och musik.⁴⁰ *Svensk Bokhandel* använder istället begreppet "medieberikade e-böcker" för titlar med "interaktivitet" där en del kallas e-böcker och andra appar.⁴¹ En annan benämning är "transitional electronic literature" för e-böcker med tillägg av extramaterial. Oberoende av namnet kom formen att populariseras genom bl.a. surfplattan iPad som lanserades 2010.⁴²

Ett försök att i Sverige definiera e-bokens typer finns i Kungliga Bibliotekets utredning *När kommer boomen?* (2011). En *e-bok* definieras där som en "textfil, som kan innehålla bilder och grafer, som gjorts om till ett publiceringsformat för att underlätta läsning på datorer och/eller läsplattor och smartphones."⁴³ Ljudböcker, bildfiler eller alla slags textdokument är därmed inte e-böcker, och definitionen innehåller en precisering om vilken hårdvara som används. Den *utvidgade e-boken* "erbjuder ett innehåll som går utöver e-bokens på så vis att ljud- och/eller videofiler är inbäddade i verket" t.ex. appar med extramaterial.⁴⁴ Den tredje typen av e-böcker är *kombinerade läromedel* som består av en e-bok eller utvidgad e-bok, samt en fysisk bok och ett interaktivt nätbaserat studiematerial i en lärande e-miljö.⁴⁵ Trots de olika definitionerna och benämningarna av e-böcker kan man skönja en överenskommelse kring att e-boken i första hand avser en textfil snarare än hårdvara, och där det finns en uppdelning mellan elektroniska verk med respektive utan tillägg av extramaterial.

Lundblad gör iakttagelsen att begreppet "e-bok" används för att det är praktiskt och enkelt att förstå då alla vet vad en bok är, men att det också finns skäl att vilja behålla associationer till boken. Symboliskt är boken ett lad dat föremål som står i förbindelse med en rad andra företeelser som t.ex. kultur, förlag och författare.⁴⁶ Det tycks leda till en situation på marknaden där termen "bok" används för en mängd mer eller mindre bokliknande elektroniska verk t.ex. appar för barn som till innehåll och utformning påminner mer om datorspel eller filmer än böcker. Spridningen av termen "bok" kan också vara ett fenomen förknippat med dagens konvergenskultur där olika former av medier går samman och medieföretag samverkar. Det medför bland annat tekniska, industriella, kulturella och

⁴⁰ Gilla Böcker, "Sara Ohlsson. Jag är tyvärr död och kan inte komma till skolan idag", <http://www.gillabocker.se/Jag-aer-tyvaerr-doed-och-kan-inte-komma-till-skolan-idag-2.html> (Hämtad: 2013-04-12).

⁴¹ Carina Jönsson och Sara Djurberg, "Satsar på digital kokbok", *Svensk Bokhandel* 3 (2013): 20–22.

⁴² McCracken, "Expanding Genette's Epitext/Peritext Model", 105–107.

⁴³ Kungliga Biblioteket och Svensk biblioteksförning, *När kommer boomen? En kartläggning av e-boken i Sverige ur ett biblioteksperspektiv*, (2011), 6, <http://www.kb.se/dokument/aktuellt/eboksutredningen.pdf> (Hämtad: 2013-04-10).

⁴⁴ Kungliga Biblioteket och Svensk biblioteksförning, *När kommer boomen?* 6.

⁴⁵ Kungliga Biblioteket och Svensk biblioteksförning, *När kommer boomen?* 7.

⁴⁶ Lundblad, "Boken dematerialiserad", 13.

sociala förändringar.⁴⁷ Gränserna för vad en bok är suddas ut. Svårigheterna att enas kring e-boksbegreppet beror därmed inte bara på bokens förändrade materialitet, utan också på en kulturell förändring och en önskan att på marknaden förknippa olika produkter med kodexen och dess symboliska innebörd. Det tycks leda till två motverkande krafter där den ena drar mot ett enande kring e-boksbegreppet för att förtydliga produkten, och den andra verkar splittrande för att dra nytta av kodexens ställning så länge det är den dominerande produkten på samma marknad. Kan en definition av e-boken möta dessa villkor?

Med risk för att ytterligare komplicera diskussionen kring e-boksbegreppet anser jag att Kungliga Bibliotekets definitioner grundar sig på innehållet utan att ta hänsyn till konvergenskulturen. I e-bokens utveckling tycks integrationen mellan text och andra medier bli allt vanligare och det är tänkbart att e-böcker med tillägg av extramaterial blir standard i framtiden. I uppsatsen används därför istället begreppet *digital bok* där *en digital bok är ett verk som publicerats i digital form och benämns bok*. Denna definition är inte bunden till någon särskild hårdvara eller omfattning av extramaterial. De grundläggande villkoren för benämningen är att det är ett digitalt verk som benämns bok och har publicerats och därmed blivit tillgängligt på marknaden. Jag särskiljer två typer av digitala böcker: *en e-bok är en digital bok som kräver ett läsprogram* t.ex. en Kindle eller Adobe Digital Editions medan *en app-bok är en digital bok som är ett självständigt program*. En del appar för böcker har även funktioner som läsprogram, portal, bokhylla och nätbokhandel, men med app-böcker menas här verk som öppnas direkt utan ett mellanprogram. Denna terminologi tar hänsyn till de vardagliga termerna e-bok och app-bok, som används i allmänhet utan att särskilja om de innehåller extramaterial eller inte, samtidigt som villkoren för benämningen visar på grundläggande skillnader mellan dessa böcker i kravet på programvara. Med den snabba teknikutvecklingen kommer troligen denna definition också att bli föråldrad men används i uppsatsen som utgångspunkt för undersökningen av digitala bokomslag.

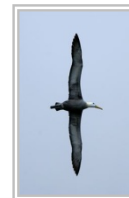
Digitala bokomslag

Bokens förändrade materialitet från tryckta till digitala böcker påverkar också bokomslaget. Det tryckta bokomslaget kännetecknas av att det är ett yttre hölje som till stor del omsluter och skyddar samt presenterar boken genom en titelspecifik utformning. Den digitala boken däremot omsluts och skyddas i första hand av hårdvaran. Är detta den digitala bokens omslag? Eller är det ikonen för boken i läsprogrammets bibliotek? Eller den första sidan som visas när man öppnar verket? Eller något annat?

⁴⁷ Henry Jenkins, "The cultural logic of media convergence", *International Journal of Cultural Studies* 7, nr. 1 (2004): 33–43.

I likhet med definitionen av digitala böcker finns det ingen historik eller gemensam överenskommelse kring en definition av digitala bokomslag. Ett försök att definiera det kompliceras av att digitala böcker har olika öppningsbild beroende på hårdvara, program och fil. När man i läsplattan Kindle från 2011 väljer en bok från listan över titlar, öppnas den direkt på textens första sida. Paratextelement som omslag, titelsida, innehåll eller förord kan nås genom en meny, men av omslaget återstår endast framsidan.⁴⁸ I läsplattan Onyx Boox A60 öppnas böcker genom att klicka på en ikon av framsidan. Läsaren möts då av titelsidan eller omslagets framsida. Digitala böcker som läses på datorer och mobiler öppnas också genom att klicka på en ikon eller ett filnamn i en lista. Beroende på bok kan den inledas med framsida, titelsida eller text. Gemensamt för olika hårdvara, läsprogram och digitala verk är att det i innehållsförteckningen ofta finns ett "cover" på engelska eller "omslag" på svenska. Om man öppnar detta visas framsidan av det tryckta bokomslaget. Den digitala boken har ingen rygg eller baksida. De flesta avslutas på textens sista sida eller med copyright-information. Därmed tycks det ha utarbetats en konvention inom branschen där man med "omslag" i digitala böcker menar representationen av den tryckta bokens framsida. Digitala bokomslag förbinds därmed med den elektroniska texten, inte med hårdvara eller program.

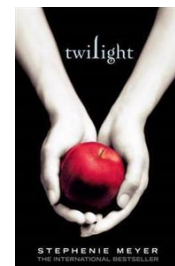
Det finns också digitala böcker som skapas utan några föregående tryckta utgåvor och med "omslag" som från början endast består av bilder utan titel eller författarnamn. Ett sådant exempel är Kobos utgåva av Samuel Taylor Coleridges *The Rime of The Ancient Mariner* som i nätbiblioteket har en bild av en albatross. Ingen titel eller författarnamn. När man klickar på ikonen öppnas boken på titelsidan. Trots att bilden är av en tumnagels storlek går det inte att bortse från att detta tycks vara bokens digitala utsida. Vid undersökning ett antal bokomslag för tryckta och digitala verk, framstår den minsta gemensamma nämnaren som en bild, som inte är infogad i inlagan, men är specifikt förknippad med en viss titel och utgåva. Utifrån detta föreslås här en definition för digitala bokomslag: ett *digitalt bokomslag* är en *titelspecifik bild som benämns omslag och/eller representerar en digital bok*. Ordet bild används i vid bemärkelse då omslag kan bestå av olika grafiska och/eller typografiska element.

Den här definitionen tycks också förenlig med innebörden av benämningarna "digital covers" eller "digitala bokomslag" som används i diskussionen i branschmedia. Utifrån definitionen och en genomgång av utbudet i flera genrer på den anglosaxiska och svenska bokmarknaden under våren 2013 tycks det finnas tre typer av digitala bokomslag: digitala bokomslag utan anpassning, omslag särskilt anpassade för digitala böcker samt digitala bokomslag för app-böcker. Majoriteten av digitala böcker har ett omslag som tillhör den

⁴⁸ Birke och Christ, "Paratext and Digitized Narrative", 76.

första kategorin dvs. är en representation av framsidan på det tryckta bokomslaget. På The Bookseller Cover Design Conference 2011 i London noterades att denna strategi oftast inte fungerar för försäljning på nätet. Där visas alla omslag i ett frimärkes storlek eller mindre, och eventuell text på framsidan blir svårsläst. En formgivning för "digital impact" förordades där designers skulle skapa "identity packages for stories" eller en distinkt ikon utan text som lätt kan användas i sociala medier. Ett exempel på en väl fungerande design för digitala bokomslag ansågs vara Stephenie Meyers *Twilight* serie.⁴⁹ Även om materialiteten går förlorad behålls funktionen hos paratextelementen titel, författarnamn och bild.

Förläggaren Scott Pack ser behovet av två omslag per bok, ett för den tryckta boken och ett för den digitala versionen. Han menar att ett omslag anpassat för att synas i nätbokhandeln skulle kunna öka försäljning och impulsköp av digitala böcker.⁵⁰ Detta leder till den andra typen av digitala bokomslag som finns på bokmarknaden. Det är omslag där möjligheterna i den digitala miljön tagits tillvara genom design eller tillägg av animationer. Ett exempel på en specialdesign är förlaget Volantes imprint Density som planerar att använda omslag som ser ut som kuber för sina kommande e-böcker.⁵¹ Den digitala utgåvan av Frank Cottrell Boyces *Chitty Chitty Bang Bang Flies Again* från Pan Macmillan har ett animerat omslag där bussen flyger genom titeln.⁵² Tekniken och leverantörer sätter idag gränser för var dessa animationer kan visas. De fungerar inte i nätbokhandeln eller i de flesta läsprogram eller hårdvara med undantag av Appels iPad och iPhone, men de kanske blir vanligare i framtiden som ett sätt att fånga konsumentens uppmärksamhet.

Till skillnad från Pack ser designern Craig Mod möjligheten att låta design gå före marknadsföring i det digitala omslaget eftersom konsumenten ändå orienterar sig i nätbokhandeln med hjälp av metadata. Recensioner och rekommendationer är viktigare än vad som står på omslaget, för det syns ändå inte när det reduceras till en ikon. De viktigaste aspekterna blir att det digitala bokomslaget fungerar ikonografiskt, har en tydlig och stor typografi, sticker ut i mängden samt bildar en helhet med texten. Ett exempel på hur

⁴⁹ Benedicte Page, "Digital rewriting design rules", *Bookseller* 7/1/2011, nr. 5487 (2011): 6.

⁵⁰ Scott Pack, "Two jackets required", *Bokseller* 11/4/2011, nr. 5503 (2011): 13.

⁵¹ Tove Leffler, "Volante vill slå i världen", *Svensk Bokhandel* 3 (2013): 7.

⁵² CJ McDaniel, "Moving Book Cover Designs", (Feb 3 2013), <http://www.adazing.com/animated-moving-book-covers/> (Hämtad: 2013-05-16).

omslag kan designas för att samverka på ett sätt som fungerar väl för digitala böcker är Vintage Books utgåva av Oliver W. Sacks verk. I det digitala biblioteket är utrymmet nästan oändligt och framsidan kan visas istället för ryggen.⁵³ I digitala bokomslag som tagit tillvara den digitala teknikens möjligheter går materialiteten förlorad, men en väl genomtänkt design kan bevara och förnya en del av upplevelsen och paratextelementens funktioner.

Toby Hopkins, chef för bokförsäljningen på bildbyrå Corbis, menar att omslagsdesign blir ännu viktigare i den digitala världen. Han tecknar en framtid där bilden blir central, och utgångspunkt för olika design för olika format.⁵⁴ Detta blir tydligt i den tredje typen av

digitala bokomslag, de som designats för app-böcker. Apple lanserade sin App store 2008 och marknaden för appar växer. Det finns olika typer av app-böcker där appar kan lanseras i samband med en bok som marknadsföring, eller utvecklas som självständiga verk t.ex. referensverk för medicin, läromedel med textbok och övningar samt Lonely Planets språkguider.⁵⁵ App-böcker öppnas genom en karakteristiskt formad ikon som leder till en skärmbild där läsaren kan göra olika val t.ex.

välja kapitel eller uppläsning. Båda dessa bilder representerar boken och kan sägas utgöra omslaget. Paratexten blir då bild- och textelement i ikon och första sida. Det finns ingen klar uppdelning mellan förklarande, kommersiell och navigerande funktion men den första sidan innehåller ofta mer paratext och får därför större betydelse för dessa funktioner.

Sammantaget är det tydligt att de digitala bokomslagen karakteriseras av en dematerialisering där alla taktila upplevelser går förlorade som prägling och material. De visuella aspekterna blir istället viktigare som kontraster, grafiska element och typografi. Vad gäller paratexten är det elementen från den tryckta bokens framsida som kvarstår. Det har skett en spatial separation av text och paratext med främst kommersiell funktion där dessa i den digitala boken nås genom menyer eller länkar till nätbokhandeln. Därmed försvinner också dessa elements potentiellt förklarande funktion.⁵⁶ För de flesta digitala böcker betyder det att boken efter köpet inte har någon synopsis, blurb eller recensioner i direkt anslutning till texten. Dessa element är viktiga både för att förklara innehållet, ange målgrupp och genre.⁵⁷ Den förenkling av omslagsdesign som förespråkas av flera i branschen skulle få till följd att omslagets paratexter ersätts med en ikon. I extremfallet finns inte ens

⁵³ Craig Mod, "Hack the Cover", (May 2012), http://craigmod.com/journal/hack_the_cover/ (Hämtad: 2013-02-21).

⁵⁴ Toby Hopkins, "Picture this", *Bookseller* 6/11/2010, nr. 5436 (2011): 26–27.

⁵⁵ Craig Morgan Teicher, "The App Boom Hits Publishing", *Publisher's Weekly* 7/6/2009, vol. 256, nr. 27 (2009): 26–28.

⁵⁶ Birke och Christ, "Paratext and Digitized Narrative", 76–77.

⁵⁷ Squires, *Marketing Literature*, 75–85.

författarnamn och titel angivet på bilden. Det kan se estetiskt tilltalande ut i det digitala biblioteket men blir svårt för minnet. En läsare noterar att hon glömmer titeln på e-böcker och saknar den tryckta bokens påminnelse genom omslaget.⁵⁸ Det är möjligt att det kommer en framtida teknisk lösning liknande den för online-film där titel och en synopsis ibland dyker upp som en ruta när muspekaren rör sig över bilden. Detta skulle återföra något av de förklarande paratexterna, utan att ge avkall på en förenklad omslagsbild.

De digitala bokomslagen bekräftar Kittlers tes att boken inte har försvunnit men genom medierna blivit till gränssnitt och yteffekter. Det tycks dock som om den makt som tekniktillverkarna besitter blir synlig särskilt genom digitala bokomslag. När läsare får söka upp bokomslaget genom en meny, eller manipulera programmet genom knapptryckningar förlorar mediet något av sin illusion. Användaren förblir ändå datoranalfabet i betydelsen att skriften, eller källkoden, som styr den digitala boken endast kan förstås av programmerare. Den digitala bokläsaren blir därmed undersåte till en *corporation*. Det är dock kanske en undersåte som genom teknikens begränsningar digitala bokomslag, mer eller mindre frivilligt får utrymme att reflektera kring denna makt. Tekniken och dematerialiseringen har därmed en genomgripande effekt på bokomslag. Hur detta kan påverka enskilda verk undersöks närmare nedan i fallstudier av olika typer av digitala bokomslag.

Tryckta vs. digitala bokomslag – tre fallstudier

Betrakta böcker i en bokhylla, var och en med en identitet som förmedlas genom omslaget. En dematerialisering av dessa böcker skulle få olika konsekvenser beroende på formgivning och tekniska hjälpmedel. I tre fallstudier, en för varje typ av digitalt bokomslag, analyseras och jämförs här tryckta bokomslag med dess digitala motsvarigheter för att förstå dessa förändringar. I Appendix 1 finns texter från de tryckta omslagen.

Digitala bokomslag utan anpassning - Här ligger jag och blöder

Ungdomsromanen av Jenny Jägerfeld handlar om den sjuttonåriga Maja som råkar såga av sig en tumspets. Det blir början till en mängd frågor och en upptäcktsfärd som kretsar kring identitet, kärlek och hennes mammas försvinnande. *Här ligger jag och blöder* har valts för att belysa bokomslag som inte specialanpassats för e-böcker. Omslaget till originalutgåvan i danskt band jämförs med det i den digitala utgåvan på en dator, en läsplatta och i en mobil.

⁵⁸ Ann Kirschner, "When You Can't Judge a Book by Its Cover", *Chronicle of Higher Education* 57, nr. 38 (2011): 16.

Den mest grundläggande förändringen mellan det tryckta och digitala omslaget är materialiteten. Det danska bandet har en lätthet och släthet, samtidigt som pärmarna är av stadigt matt papper. Titeln har förstärkts med lack som fångar konsumentens blick på håll i bokhandeln, och ger ytterligare en taktill upplevelse. Boken är gjord för att öppnas och stängas. Omslaget ger en uppfattning av sidomfånget mellan pärmarna. Det doftar något av tryckfärg och lim. Lundblad menar att de många materiella, taktilla och visuella upplevelser som den tryckta boken erbjuder reduceras i den digitala boken till ett ”begränsat register av sinnesretningar”.⁵⁹ Det blir tydligt i de elektroniska utgåvorna. I datorn och mobilen öppnas e-böckerna i läsprogrammen från en lista över filer. I datorn inramas bilden av framsidan i programmet ADE med menyer, medan den i Aldiko Reader för mobilen visas som en bild i övre delen av skärmen. I läsplattan Onyx Boox A60 öppnas boken genom att klicka på en svartvit ikon av framsidan. Då visas titelsidan utan förlagets logotyp. Med lite tur och många knapptryckningar kan man ibland få upp en svartvit bild av framsidan. Längst ned finns en menyrad. Det tryckta bokomslaget har i de digitala utgåvorna blivit en bokbild.

En av de skillnader som uppstår vid dematerialiseringen av verket är att det inte längre blir möjligt att göra en direkt bedömning av omfånget. I den digitala boken ersätts det med siffror som ibland visas i menyraden, men sidantalet förändras beroende på vald typstorlek och ger inte samma uppfattning som att se tjockleken på en bokrygg. Det skulle kunna vara en fördel för försäljningen generellt av digitala böcker, eftersom det som konsument är lättare att göra impulsköp av långa e-böcker som annars skulle kunna vara avskräckande i tryckt form. Bokryggens försvinnande bidrar till att e-boken blir endimensionell. Allt fokus kommer att riktas på representationen av framsidan och de visuella elementen.

Titeln i *Här ligger jag och blöder* är det mest iögonfallande paratextelementet på framsidan där droppformen och den röda färgen förstärker budskapet att någon blöder. Denna är väl synlig i både den tryckta utgåvan och de digitala böckerna. I läsplattan förloras dock den informativa associationen till blod när bilden blir svartvit. Ikonen för boken är en frimärksstor bild, och skulle kunna tolkas som omslaget eftersom boken inleds med titelsidan. Ikonen är dock suddig och texten oläslig. Ändå anas i läsplattan en kanske omedveten tillbakagång till

⁵⁹ Lundblad, "Boken dematerialiserad", 14.

1400-talet när titelsidan uppstod. Innan dess stod titeln att finna längst bak i kodexen i kolofonen.⁶⁰ Den informativa funktionen av titel och författarnamn på framsidan kvarstår i den digitala utgåvan men får mindre betydelse då läsaren genom filnamnet redan informerats om detta. I läsplattan blir det dock viktigt eftersom titel och författarnamn inte kan utläsas av ikonerna. Även den kommersiella funktionen finns kvar för titeln i nätbokhandeln. Det beror främst på den tydliga kontrasten och formen som är väl synlig i litet format och att långa titlar och djärva typsnitt är typiska för genren ungdomsromaner som utspelar sig i samtida miljö och ofta handlar om identitet.

På det tryckta omslaget finns flera paratextelement som har en informativ och kommersiell funktion och anknyter till den nämnda genren ungdomsromaner. Fotografiet av fötterna på framsidan fortsätter på baksidan upp till midjan på en person klädd i rödsvart klänning. Personen och klädstilen anknyter till innehållet, men också till målgruppen och genren. I cirkeln på framsidan finns en blurb, ett förkortat citat av Lisa Bjärbo, en känd författare i samma genre. Hela citatet återfinns på baksidan. Blurben informerar konsumenten om att boken är "sjukt rolig och vansinnigt sorglig". På baksidan finns ett utdrag ur inledningen och en baksidestext som sammanfattar handlingen och lockar till vidare läsning. På baksidesfliken finns reklam för författarens debutbok *Hål i huvudet* i samma genre och flera citat. På framsidesfliken finns ett författarporträtt av Jenny Jägerfeld med ett fotografi som visar att hon själv är ungdomlig. Det följs av en blurb från bokbloggen bokfreak.se där boken beskrivs som "att lyssna till ett sprängfyllt tonårshjärta strax innan det brister." Av dessa element som skapar förbindelser med genren, finns bara titelns typografi och fotografiet på framsidan kvar i e-boken eftersom blurben är för liten för att läsas. Med metadata blir det kanske ändå lätt att orientera sig efter genre i nätbokhandeln, men något av den informativa helheten går förlorad när den digitala boken inte följs av någon beskrivning och det finns element som är oläsliga.

I det tryckta omslaget finns också en förklarande och kommersiell funktion vad gäller författaren som går förlorad i den digitala utgåvan. Genom text och bild på flikarna konstrueras Jenny Jägerfeld som en författare som är psykolog, akademiker, skrivkursledare och krönikör. Hon har dessutom dykcertifikat och gult bälte i karate. Informationen tycks etablera Jägerfeld som en spännande, ungdomlig förebild för målgruppen och samtidigt en säljbar, etablerad och skicklig författare på marknaden. Hennes debutbok kommer "i efterlängtnad nyutgåva". Denna möjlighet att iscensätta författaren blir nästan obefintlig i digitala bokomslag. Paratextelement som författarporträtt och reklam för tidigare verk kanske i framtiden kan nås genom menyer och länkar, men förbindelsen med verket blir

⁶⁰ Genette, *Paratexts*, 64.

sekundär. Ett alternativ är att inkludera författarporträttet efter huvudtexten men läsaren kommer inte längre att påminnas om författarens person varje gång boken öppnas. Det markerar på sätt och vis en återgång till tidigare perioder av bokens historia när författaren ansågs som underordnad språket eller verket i motsats till dagens medialiserade författare.⁶¹

En skillnad mellan det tryckta och digitala bokomslaget är också den förklarande och kommersiella paratexten kring förlaget. Gilla Böcker har en karakteristisk utformning av sina böcker med en enfärgad bokrygg som går något över framsida och baksida. Detta förstärker intrycket av en bok i det digitala bokomslaget då det liknar den inbundna bokens form. Det blir också lätt att identifiera förlagets böcker i den fysiska och digitala bokhandeln och blir en del av den grafiska profilen och varumärket. Utformningen samspelar med logotypen som i det danska bandet finns på framsida, rygg, baksida och baksidesflik och titelsidan. Dessutom finns förlagets webbadress på baksida och baksidesflik. I de digitala utgåvorna finns logotypen kvar på framsidan, men är borta på titelsidan i läsplattan. Förlagsinformationen finns i kolofonen på den fjärde sidan. Den markerade ryggen förstärker intrycket av att detta är en representation av en bok snarare än en verklig bok. I e-boken skulle förlaget kunna placera sin logotyp på en särskild sida, men istället tycks det som om Gilla Böcker fått en mer tillbakadragen position jämfört med i det tryckta verket.

Förändringarna från tryckt till digitalt bokomslag utan anpassning kan därmed medföra en omfattande förlust av verkets identitet, men också för genren, författaren och förlaget. För att motverka denna förlust finns olika möjligheter att anpassa omslaget efter tekniken.

Specialanpassade digitala bokomslag - The Line of Beauty

I 1980-talets London bor den unge Nick Guest hos den förmögna familjen Feddens i deras hus i Notting Hill. Hans passion för skönhet samt relationer med familjen Feddens och homosexuella partners utspelar sig mot en bakgrund av politik, gay-kulturen och HIV/AIDS debatten. Verket har utkommit i flera utgåvor med olika omslag. Här undersöks en utgåva med en omslagsdesign som särskilt anpassats för digital presentation.

Förlaget Picador återutgav för sitt 40-årsjubileum tolv verk med liknande omslagsdesign i svartvitt. Senior Designer Neil Lang fick uppdraget att skapa något som stod ut bredvid den senaste thrillern, och förmedlade verkets individualitet samtidigt som det ingick i en serie. Han valde en design som också skulle fungera digitalt: "By using black and white you get a series look but it still enables you to be creative on each individual title

⁶¹ Torbjörn Forslid och Anders Ohlsson, *Författaren som kändis* (Malmö: Roos & Tegnér, 2011), 9-15.

with a strong graphic image that also works well online.”⁶² Framsidan har också animerats för att användas på t.ex. bloggar, och som ett experiment för att prova något som kommer att kunna användas i läsprogram i framtiden. Animationen ingår dock inte i jämförelsen då den idag mer är att betrakta som marknadsföringsmaterial än ett digitalt bokomslag.

Den tryckta utgåvan av *The Line of Beauty* är en tung storpocket. Med sina över 400 g väger den mer än läsplattan eller mobilen. Framsidan visar titel och författarnamn samt ett utsirat stängsel och fallande löv mot en vit bakgrund. Titel, författarnamn, stängslet och löv är präglade och lackade, andra löv är matta liksom omslagets papper. Det ger en visuell 3D-effekt och en intressant taktil upplevelse. Även titel, författarnamn samt logotyp är präglade och lackade på ryggen. Valet av svart motiv på ett vitt, obestruket papper ger intrycket av en materialitet som närmar sig läsplattans, mobilens och datorns matta plasthölje. När omslaget projiceras på skärmen i svartvitt tycks skillnaderna i materialitet betydligt mindre än för omslaget till *Här ligger jag och blöder*. Den ovanligt tunna papperskvaliteten i det tryckta omslaget till *The Line of Beauty* förstärker också känslan av förgänglighet, och tycks på liknande sätt samspela med de digitala versionerna. I materialiteten anas ett helhetstänkande med en design för både tryckt och digital utgåva, där utgångspunkten är möjligheter och begränsningar hos hårdvara och program snarare än den tryckta boken. På så sätt går en mindre del av sinnesupplevelsen förlorad vid dematerialiseringen.

De paratextelement som är gemensamma för den tryckta boken och de digitala versionerna är titel, författarnamn och bilden på framsidan. Motivet anspelar på de privata trädgårdarna runt husen i Notting Hill, som är en plats i handlingen. I läsplattan och mobilen är texten på ikonerna svårläslig, men den svartvita grafiken står ut i biblioteket och nätbokhandeln. Den förklarande och kommersiella funktionen i framsidan finns i hög grad bevarad mellan utgåvorna. Däremot går blurb, baksidestexten och en text om Picadors jubileum på baksidan i den tryckta boken förlorade på läsplattan, i datorn och mobilen. Likaså reklamen för böckerna i serien som finns som bilder på insidan av pärmarna. Läsaren får inte längre informationen att det är ett mästerverk av ”a great English stylist in full maturity”, att verket blivit en tv-serie eller vad det handlar om. Texten om förlagets jubileum och reklam för de övriga verken i serien, samt

⁶² Motional, "Picador 40th Anniversary", (20 Feb. 2012), <http://motional.net/articles/picador-40th-anniversary#.UZsXUqLwlIo> (Hämtad: 2013-05-16).

logotyp och hemadress till förlaget har främst en kommersiell funktion. Liksom i *Här ligger jag och blöder* har förlaget fått en betydligt mer tillbakadragen position i den digitala utgåvan, här till Copyright-sidan allra sist i boken. Till skillnad från *Här ligger jag och blöder* finns dock inget författarporträtt på omslaget. I inlagen finns istället efter huvudtexten ett extramaterial med artiklar, längre citat från recensioner och reklam för författarens övriga verk. Detta finns också i den digitala utgåvan. Även om läsaren inte längre möts av författaren när boken öppnas, finns något av möjligheten att iscensätta författarens person kvar genom det här upplägget.

För *The Line of Beauty* användes nätbokhandeln Kobos läsprogram i datorn och mobilen. Med det följer ett antal menyer som omger omslaget och utgör en paratext med främst navigerande funktion. McCracken har beskrivit dessa som centripetala och centrifugala vektorer.⁶³ I Kobo för datorn öppnas boken genom en ikon av framsidan i ett bibliotek. Vid läsningen omges boken av en meny för innehåll, inställningar, sökning och anteckningar. Dessa fungerar som centrifugala vektorer och navigerar läsaren inåt texten. Boken omges också av flikar för nätbokhandeln, synkronisering med läsplattan och biblioteket. Dessa element verkar centripetalt och leder läsarens uppmärksamhet ut från boken. I Kobo appen för mobilen förstärks de centripetala vektorerna av menyerna som omger boken när man klickar på sidan. Den innehåller förutom inställningar och innehåll, dessutom sociala funktioner som Facebook, Reading Life där läsaren får erbjudanden eller meddelanden om sin läsning, samt Activity on this Page där läsaren kan diskutera med andra Kobo läsare kring boken. Menyerna och tekniken gör det tydligt att maskintillverkarna, eller med Kittlers terminologi, *corporationen*, påverkar formgivningen.

Genom att utgå från hårdvarans materialitet och gränssnitt har *The Line of Beauty* dock fått en design som fungerar både för den tryckta och digitala boken. Den här formgivningen uppfyller i stort branschens tankegångar om ikonografiska bokomslag som bildar en helhet med innehållet. Strategin för omslaget till *The Line of Beauty* innefattar en förenkling av det tryckta omslagets materialitet. För läsaren kan det medföra en konflikt mellan intrycket av det förgängliga i materialvalet och de värden av beständighet som traditionellt förknippas med tryckta böcker, särskilt för en specialutgåva. En sådan strategi kan vara positiv ur marknadsföringssynpunkt för att uppmuntra läsandet och öka försäljningen av e-böcker, men tycks ske på bekostnad av den tryckta bokens materialitet. En annan möjlighet är att skapa en design per medium som i fallstudien nedan.

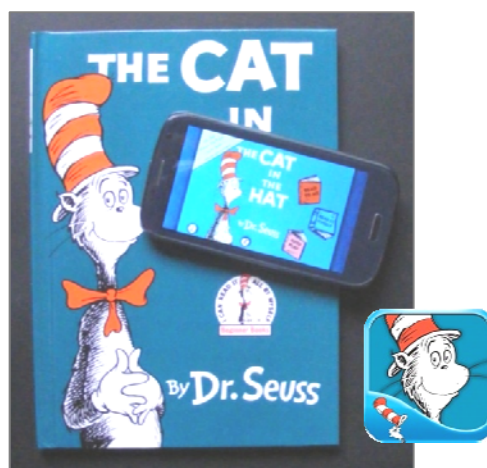
⁶³ McCracken, "Expanding Genette's Epitext/Peritext Model", 106–107.

Digitala bokomslag för appar - The Cat in The Hat

När *The Cat in The Hat* utkom i USA första gången 1957 blev det en storsäljare och början på ett samarbete med Random House för en serie böcker för nybörjarläsare, Beginner Books.⁶⁴ Den absurda och komiska historien om katten i randig hatt som en regnig dag besöker två barn och hittar på bus är en klassiker som även har filmatiserats. År 2010 släppte Oceanhouse Media (OM) en app, som följts av flera appar av Dr. Seuss böcker. Den följer förlagan men med tillägg av uppläsning, ljudeffekter, panoreringar och pedagogiska animationer där orden för olika föremål visas när man rör vid dem på skärmen. Omslaget för ett nytryck av boken jämförs här med dess digitala motsvarigheter för appen.

En av de tydligaste skillnaderna i materialitet är formatet. Den tryckta boken är en bilderbok med karakteristisk höjd, bredd och tjocklek. Pärmens är av kraftig kartong och omslaget glatt, något som signalerar hållbarhet. Boken ska kunna läsas om och om igen. Detta förändras i den dematerialiserade utgåvan där det i appen och mobilen inte finns några materiella associationer till barnbokens storlek eller hållbarhet. För att veta att det är en produkt som ska användas av barn måste konsumenten läsa informationen i nätbokhandeln eller appbutiken. Förlusten av formatet får troligen till följd att metadata blir centralt för marknadsföring av app-böcker och e-böcker på barnboksmarknaden.

En annan skillnad mellan boken och appen är bläddring. I datorer och läsplattor är kodexsimulationer baserade på knapptryckningar eller muspekare, men på androidmobilen används fingrarna. Genom att nudda ikonen startas appen och läsaren möts av en startbild med olika val. Lundblad menar att kodexsimulationer kan återge digitaliserade böcker en del materialitet samtidigt som tekniken har ett underhållningsvärde.⁶⁵ Genom pekandet på skärmen får app-bokens omslag en högre grad av taktilitet än i datorer eller läsplattor, men det är en annan taktilitet än i den tryckta boken. Litteraturvetaren Andrew Piper har funnit att bläddring i den digitala boken kan beskrivas som en omkringflackande rörelse (roaming) i ett horisontellt plan, en zoomande rörelse (zooming) inuti planet och en strömmande rörelse (streaming) som visar

⁶⁴ Philip Nel, "About the Author. Dr. Seuss's Biography", *Seussville* (2010), <http://www.seussville.com/#/author> (Hämtad: 2013-05-16).

⁶⁵ Lundblad, "Kodexsimulationer", 102.

sidan.⁶⁶ Det digitala omslaget i appen medför ett tydligt omkringflackande med fingret mellan element, samt neråt i planet för att öppna den digitala boken.

Paratextelementen på den tryckta framsidan utgörs av titeln, författarnamn, en bild av katten och en symbol för Beginner Books med texten "I can read it all by myself". På ryggen finns ett Beginner Books märke, titeln och författarnamn och på baksidan sammanfattas "The Beginner Book Story". Dessa element är både förklarande och kommersiella. De riktar sig troligen till föräldrar och lärare med en försäkran om att "these enormously popular books are now used in schools and libraries throughout the English-speaking world". Katten i hatten fungerar som en logotyp för Beginner Books. Samma bild finns med på framsidan, ryggen och baksidan. Förlagets namn "Random House" är placerat på baksidan längst ned och uppenbarligen underordnat katten som varumärke. Tydligt för appen är att alla referenser till serien Beginner Books är borta. Den beskrivs som en "interactive OMBook" i appbutiken med en rekommenderad åldersgrupp. På det sättet skapas distans till den tryckta boken, vilket kanske blir en strategi för båda att samexistera på marknaden.

I ikonen för appen finns kattbilden beskuren så ansiktet blir kvar, med tillägg av en mindre bild visar när katten lyfter hatten. Titeln finns undertill och har förkortats till "Cat In The Hat" men författarnamnet har utgått. Titeln och katten är de viktigaste förklarande och kommersiella elementen för appen och utgör ett varumärke. Efter att ha klickat på ikonen möts läsaren först av en sida med OmBook™ i blå text mot en vit bakgrund. Sidan övergår snabbt till startsidan för boken. Det liknar filmens sätt att inleda med filmbolagens logotyper och har troligen främst en kommersiell funktion. Till skillnad från *Här ligger jag och blöder* och *The Line of Beauty* blir utgivaren väl synlig i app-boken. Den sida som följer inleds med en mansröst som säger "The Cat in The Hat" och en lekfull bakgrundsmusik. Bilden består av samma framsida som den tryckta boken fast i liggande format och utan märket Beginner Books. Till höger dyker tre ikoner upp och svävar mot bakgrunden: "Read to me", "Read it myself" eller "Auto play". Längst ner finns ett "i" för instruktioner och inställningar samt copyright-information. Dessa element har en förklarande funktion där ljudspåren förstärker titeln och den lekfulla katten. Startsidan påminner om en meny för ett spel eller en film. Det finns även kommersiella element som en ikon med en bild av hatten som länkar till en produktsida appar från OM, och ibland en trekantig flik i vänstra hörnet med reklam för nya OM appar. De förklarande elementen verkar centrifugalt in mot texten, medan de kommersiella elementen verkar centripetalt och drar läsaren bort från app-boken.

⁶⁶ Andrew Piper, *Book Was There. Reading in Electronic Times* (Chicago: The University of Chicago Press, 2013), 54–59.

Med den tidigare definitionen av digitala bokomslag är det tydligt att både ikonerna och startsidan är titelspecifika bilder. I det här fallet representerar ikonerna med titel i högre grad hela verket och varumärket medan startsidan fungerar som en innehållsförteckning eller en meny. Det är också ikonerna som får symbolisera verket i nätbokhandeln eller appbutiken. Om bokomslagets funktion är att skapa relationer mellan förlag, läsare och marknad så utgör dock ikonerna, logotypen och startsidan tillsammans en helhet. I formgivningen av denna helhet märks ett starkt inflytande på bildspråket från film och datorspel. App-bokens omslag har fördelen att det av formen är lätt att förstå att det är en app. Nackdelen är att det är svårt att känna igen den som bok. Omslagsdesignen för app-boken visar ett helhetstänkande som utgår från teknikens möjligheter, snarare än att försöka efterlikna kodexen. Det rör sig därmed bort från det digitala bokomslaget som representation, och är kanske mer att betrakta som ett eget medium som tagit intryck av flera äldre medier.

Sammanfattande diskussion

Bokomslaget har genom tiden utvecklats till att förknippas med en titelspecifik materialitet och blivit en bärare av en boks identitet. Ett exemplar av Bram Stokers *Dracula* i svart klot präglad med ett motiv av blommande vitlök är utformat för att förmedla en annan känsla än en chick-lit pocket i karamellrosa. Formgivningen skapar förväntningar på innehållet, men också på hur en text ska förpackas och presenteras för att benämnas som bok. Dessa förväntningar utmanas i den digitala boken som är beroende av maskiner och program. I undersökningen konstateras att det idag finns två slags digitala böcker på bokmarknaden: e-boken som kräver ett läsprogram samt app-boken som i sig är ett självständigt program. Vidare är den minsta gemensamma närmaren mellan tryckta bokomslag och motsvarande digitala omslag en titelspecifik bild som presenterar verket. Bokomslaget har därmed blivit en digital bokbild. Vad kan det få för konsekvenser?

Enligt Kittler går något av den hallucinatoriska kraften förlorad genom mediernas reproduktion.⁶⁷ Hos Lundblad förknippas e-boken med en dematerialisering som medför att digitala texter upplevs uniforma. Texterna är representationer på en skärm och stimulerar inte sinnesorganen som den materiella boken.⁶⁸ I uppsatsen jämförs tryckta och digitala utgåvor av tre skönlitterära verk. Det är tydligt att dematerialiseringen medför en uniformitet, eftersom böckerna förlorar sin form och vikt. Det digitala bokomslaget har inte en betydande roll för att indikera att det är en bok eftersom det förmedlas av metadata, men omslaget kan fortfarande ha betydelse i förhandlingen mellan författaren, bokmarknaden och

⁶⁷ Kittler, *Maskinskrifter*, 44–45.

⁶⁸ Lundblad, "Boken dematerialiserad", 14.

läsarna. I nätbokhandeln och i läsprogrammets digitala bokhyllor fungerar det digitala bokomslaget som en symbol för titeln och en miniposter där de visuella aspekterna blir en viktig del i att presentera och marknadsföra boken.

De digitala bokomslagen kan indelas i tre typer. Den första typen av omslag har inte särskilt anpassats för digital presentation och utgörs oftast av en representation av framsidan på den tryckta boken. Det medför att bokomslaget och boken i hög grad blir en spökbild, eller en representation av en fysisk bok. Den andra typen av omslag har specialanpassats för den digitala boken genom utformning eller animationer. Detta innebär en förenkling av omslagsdesignen mot en ikonografisk stil, men pappersvalet i det tryckta bokomslaget kan också utjämna den taktila upplevelsen i materialitet. Det rör sig fortfarande om en digital representation, men är inte lika tydligt en digital kopia av en tryckt bok. Genom att ta tillvara hårdvarans och programmets möjligheter och begränsningar i design av digitala bokomslag förmedlas ett intryck av helhet. I den tredje typen av digitala bokomslag blir detta ännu tydligare där bokomslag för app-böcker utgörs av en ikon samt ibland menysida och utgivarens logotypsida. App-boken framstår som en hybrid mellan bok, film och datorspel. Den har ett eget formspråk som inte är en uppenbar spökbild av boken. Med ljudtillägg, animationer och länkar kan app-bokens bokomslag bli en lika stark eller starkare upplevelse än den tryckta boken. Kittlers syn på den hallucinatoriska kraften kan tolkas som att den är sammanbunden med graden av imitation. Så länge e-boken inte formges för digital presentation förblir den en blek kopia av pappersboken. Med teknikutvecklingen finns dock möjligheten att omskapa och nyskapa istället för att imitera böcker och bokomslag. Det skulle medföra en minskad materialitet, men med en kanske potentiellt lika stark och berörande kraft i upplevelsen.

Det medium som bär fram texten är inte neutralt och formgivningen av bokomslagen har stor betydelse för förändringen i paratextens funktion. Vanligtvis bevaras den förklarande funktionen i titel och författarnamn samt omslagsbild på framsidan i de digitala utgåvorna. Element med kommersiell funktion som författarporträtt, blurb, baksidestext och förlagets logotyp får dock en betydligt mindre eller obefintlig plats i digitala bokomslag. Däremot tillkommer element med navigerande funktion som menyradar, flikar och ikoner med länkar som orienterar läsaren in i eller ut från texten. Enligt Genette är paratexten element som omger texten och presenterar den i form av en bok, där bokomslaget främst är förlagets ansvar.⁶⁹ Birke och Christ menar att hyperlänkar i digitala böcker skapar kopplingar mellan texter, och att det blir svårare att avgöra vad som egentligen är

⁶⁹ Genette, *Paratexts*, 16.

paratext.⁷⁰ I de digitala verken i uppsatsen gör maskintillverkaren, nätbokhandeln eller produktionsbolaget sig påminna genom menyer eller reklam. Jämfört med de tryckta böckerna framstår inte de digitala böckerna som självständiga med förlaget och författaren som enda avsändare. I likhet med Kittlers syn på användaren som undersåte till teknikföretaget, tycks den digitala boken underordnad de som styr tekniken. Kittler förutspådde att olika medier genom teknikens utveckling kommer att konvergera.⁷¹ Detta kan ses i app-böcker och e-böcker med extramaterial samt i hyperlänkarna mellan texter. Med detta förändras maktstrukturen kring boken där teknikleverantörer får allt större inflytande, vilket också kan leda till ett behov av nya samarbeten och aktörer på bokmarknaden. En sådan ny aktör skulle kunna vara företag som specialiserar sig på formgivning av digitala böcker och digitala bokomslag.

Bokens förändrade materialitet bidrar till att omforma relationen till läsningen och själva tänkandet.⁷² I tänkandet ligger de uppfattningar vi har av vad som utgör en bok eller ett bokomslag. Det finns inget behov av ett skyddande omslag för en digital bok, men däremot för en helhet med början och slut som kan förmedla lika berörande upplevelser som materialiteten och paratexten i tryckta bokomslag. För en sådan helhet behöver teknikutvecklingen och formgivningen gå hand i hand. Det kan uppstå nya former, remediering där gamla former återkommer eller konvergering av medier. På 1500-talet smyckades böcker med en frontespis, en sida framför titelsidan som visade ett författarporträtt eller ibland en arkitektonisk portal.⁷³ Det gav boken ett ansikte, en identitet och en port att träda in i texten. I den digitala boken finns ett nästan obegränsat sidutrymme och frontespisen vore en möjlighet att återinföra författarporträttet. Från filmens värld kanske framtidens digitala bokomslag lånar sättet att inleda med produktionsbolagets logotyper och avsluta med eftertexter. Oberoende av formgivningen och tekniken kommer det visuella att vara centralt, medan andra sinnen blir sekundära. På tröskeln till den digitala boken finns ordet bokomslag kvar, men med en förändrad innebörd. Bokomslaget har blivit en bokbild. Det digitala bokomslaget framstår inte som en dörr att öppna och stänga, utan snarare som en ridå, ett förhänge som vid teatern eller i biosalongen. Det är tänkbart att en förskjutning av omslagets funktion från dörr till ridå skulle kunna medföra också en förskjutning av läsarens position i förhållande till boken från deltagare mot åskådare. Det återstår att se vad denna förändring kan få för betydelse för läsandet, tänkandet, samhället och kulturen.

⁷⁰ Birke och Christ, "Paratext and Digitized Narrative", 76–78.

⁷¹ Kittler, *Maskinskrifter*, 33, 244.

⁷² Piper, *Book Was There*, x.

⁷³ Piper, *Book Was There*, 27–29.

Bildförteckning

- s. 4 Framsida omslag, danskt band: Jenny Jägerfeld. *Här ligger jag och blöder*. Gilla Böcker, 2010.
http://www.gillabocker.se/Bilder_bocker_highres/har_ligger_jag_och_bloder_front.jpg
(Hämtad: 2013-05-16).
- s. 5 Framsida omslag, storpocket: Alan Hollinghurst. *The Line of Beauty*. London: Picador, 2012.
<http://www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=144720252X> (Hämtad: 2013-05-16).
- s. 5 Framsida omslag, förlagsband: Dr. Seuss. *The Cat in The Hat*. New York: Random House Children's Books, 1957. <http://www.adlibris.com/se/product.aspx?isbn=039480001X>
- s. 12 Framsida omslag: F. Scott Fitzgerald. *The Great Gatsby*, London: Penguin UK, 2010.
<http://cb-smith.com/#/f-scott-fitzgerald/> (Hämtad: 2013-05-16).
- s. 16 Omslag, e-bok: Samuel Taylor Coleridge. *The Rime of the Ancient Mariner*. Gutenberg.
http://www.kobobooks.com/ebook/The-Rime-Of-The-Ancient/book-FSyPbeuuekyfOiy9biu3_g/page1.html?s=rwTvF_MdfE6MP9z38dhwFw&r=1
(Hämtad: 2013-05-16).
- s. 17 Omslag, e-bok: Stephenie Meyer. *Twilight*. (Del 1/4). New York: Little, Brown and Co., 2009. <http://www.whsmith.co.uk/EProducts/Twilight+eBook+KB00105041528>
(Hämtad: 2013-05-16).
- s. 17 Framsida omslag: Oliver W. Sacks. *Migraine. Awakenings. The Island of the Colorblind. Uncle Tungsten. An Anthropologist on Mars. Seeing Voices*. London: Vintage Books, 1996-2002. http://craigmod.com/journal/hack_the_cover/ (Hämtad: 2013-05-16).
- s. 18 Första sida och ikon app-bok: *Rome Compass*. Lonely Planet, Inc., 2010.
<http://www.lonelyplanet.com/apps-and-ebooks/android/index.php> (Hämtad: 2013-05-16).
<https://play.google.com/store/apps/developer?id=Lonely+Planet,+Inc.> (Hämtad: 2013-05-16).
- s. 20 Omslag: *Här ligger jag och blöder* i danskt band, i programmet Adobe Digital Editions på datorn Packard bell dot s, på läsplattan Onyx Boox A60 samt i Aldiko Reader på mobilen Bluebo L100 och. Eget foto.
- s. 23 Omslag: *The Line of Beauty* i storpocket, i programmet Kobo Desktop på datorn Packard bell dot s, på läsplattan Onyx Boox A60 samt i Kobo appen på mobilen Bluebo L100 och. Eget foto.
- s. 25 Ikon för app: *The Cat in The Hat by Dr. Seuss*. Oceanhouse Media, 2013.
<http://www.oceanhousemedia.com/products/catinhat/> (Hämtad: 2013-04-30).
- s. 25 Omslag: *The Cat in The Hat* i förlagsband, samt första sida för appen i mobilen Bluebo L100 och. Eget foto.

Källförteckning

Primärmaterial

Hollinghurst, Alan. *The Line of Beauty*. London: Picador, 2012.

Storpocket. 197×130×32 mm. 528 s. 431 g. ISBN: 9781447202523. 3:e uppl.

E-bok. Epub format. ISBN: 9781447220800.

E-bok. K epub format. ISBN: 9781447220800.

Jägerfeld, Jenny. *Här ligger jag och blöder*. Tyskland: Gilla Böcker, 2010.

Danskt band. 185×125×20 mm. 251 s. 254 g. ISBN: 9789186634032.

E-bok. Epub format. ISBN: 9789186634964.

Seuss, Dr. *The Cat in The Hat*. New York: Random House Children's Books, 1957.

Förlagsband. 236×172×10 mm. 72 s. 249 g. ISBN: 9780394800011. 155:e tryckn.

Android App. v. 1.36. Oceanhouse Media, Inc., 2010.

Hårdvara och program

Bärbar dator. Packard bell dot s. 225×125 mm skärm, 257×184×24 mm skal, 1.3 kg.

<http://www.packardbell.se/pb/sv/SE/content/serie/dot-s> (Hämtad: 2013-05-08).

Läsplatta. Onyx Boox 60. 196×121×10.6 mm, 298 g. <http://www.onyx-boox.com/onyx-boox-60/specifications/> (Hämtad: 2013-05-08).

Smartphone. Bluebo L100. 137.5×69.5×10.3mm, 125 g. <http://android-sale.com/bluebo-1100-1-2ghz-dual-core-android-phone.html> (Hämtad: 2013-05-08).

Adobe Digital Editions v. 2012.

Aldiko Reader v. 2.0. 2013.

Kobo Desktop Edition v. 2013.

Kobo app för Android. v. 2012.

Sekundärmaterial

Tryckt material

- Birke, Dorothee, och Birte Christ. "Paratext and Digitized Narrative: Mapping the Field." *Narrative* 21, nr. 1 (2013): 66–87.
- Bohlund, Kjell, och Bengt Brodin. *Bokmarknaden 2012. Rapport från Svenska Förläggareföreningen och Svenska Bokhandlarföreningen*. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen och Svenska Bokhandlarföreningen, 2012.
- Burgess, Elizabeth. "Book-in-a-box to Xbox: materiality and the contemporary textual object." *European Review of History* 17, nr. 2 (2010): 317–326.
- Fischer, Otto, och Thomas Götselius. "Den siste litteraturvetaren." I *Maskinskrifter*, Friedrich Kittler, 7–31. Uddevalla: Anthropos, 2003.
- Forslid, Torbjörn, och Anders Ohlsson. *Författaren som kändis*. Malmö: Roos & Tegnér, 2011.
- Genette, Gérard. *Paratexts. Thresholds of interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Heller, Steven, och Seymour Chwast. *Jackets Required: An Illustrated History of American Book Jacket Design, 1920–1950*. San Francisco: Chronicle Books, 1995.
- Hopkins, Toby. "Picture this." *Bookseller* 6/11/2010, nr. 5436 (2011): 26–27.
- Jenkins, Henry. "The cultural logic of media convergence." *International Journal of Cultural Studies* 7, nr. 1 (2004): 33–43.
- Jönsson, Carina, och Sara Djurberg. "Satsar på digital kokbok." *Svensk Bokhandel* 3 (2013): 20–22.
- Kirschner, Ann. "When You Can't Judge a Book by Its Cover." *Chronicle of Higher Education* 57, nr. 38 (2011): 16.
- Kittler, Friedrich. *Maskinskrifter. Essäer om medier och litteratur*. Uddevalla: Anthropos, 2003.
- Laxgård, Kalle. "Vi köper fler men billigare e-böcker." *Svensk Bokhandel* 5 (2013): 11.
- Lee, Sangwon, och Richard J. Koubek. "The effects of usability and web design attributes on user preference for e-commerce web sites." *Computers in Industry* 61 (2010): 329–341.
- Leffler, Tove. "Volante vill slå i världen." *Svensk Bokhandel* 3 (2013): 7.
- Lundblad, Kristina. "Boken dematerialiserad." *Ikoner* 2 (2001): 10–14.
- . "Kodexsimulationer." I *Bokhistorier. Studier tillägnade Per S. Ridderstad*, red. Kristina Lundblad, Eva Nilsson Nylander, Thomas Rydén och Helena Strömquist Dal, 95–102. Stockholm: Bokförlaget Signum, 2007.

- . *Om betydelsen av böckers utseende*. Malmö: Rámus förlag, 2010.
- Matthews, Nicole. "Introduction." I *Judging A Book by Its Cover*, red. Nicole Matthews och Nickianne Moody, xi–xxi. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2007.
- McCracken, Ellen. "Expanding Genette's Epitext/Peritext Model for Transitional Electronic Literature: Centrifugal and Centripetal Vectors on Kindles and iPads." *Narrative* 21, nr. 1 (2013): 106–124.
- Murray, Simone. "Publishing Studies: Critically Mapping Research in Search of a Discipline." *Publishing Research Quarterly* 22, nr. 4 (2007): 3–25.
- Pack, Scott. "Two jackets required." *Bokseller* 11/4/2011, nr. 5503 (2011): 13.
- Page, Benedicte. "Digital rewriting design rules." *Bookseller*, 7/1/2011, nr. 5487 (2011): 6.
- Phillips, Angus. "How Books Are Positioned in the Market: Reading the Cover." I *Judging A Book by Its Cover*, red. Nicole Matthews och Nickianne Moody, 19–30. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2007.
- Piper, Andrew. *Book Was There. Reading in Electronic Times*. Chicago: The University of Chicago Press, 2013.
- Squires, Claire. *Marketing Literature. The Making of Contemporary Writing in Britain*. Basingstoke och New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Strömquist, Helena. "*Med coleurt omslag*": färgade, dekorerade och tryckta pappersomslag på svensk bokmarknad 1787–1846: en bokhistoria, (Avdelningen för ABM och bokhistoria, Lunds universitet), Diss. Lund: Lunds Universitet, 2010.
- Teicher, Craig Morgan. "The App Boom Hits Publishing." *Publisher's Weekly* 7/6/2009, vol. 256, nr. 27 (2009): 26–28.
- Weedon, Alexis. "In Real Life: Book Covers in the Internet Bookstore." I *Judging A Book by Its Cover*, red. Nicole Matthews och Nickianne Moody, 117–125. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, 2007.

Webbresurser

- Bickford-Smith, Coralie. "F. Scott Fitzgerald." <http://cb-smith.com/#/f-scott-fitzgerald/> (Hämtad: 2013-05-16).
- Gilla Böcker. "Jenny Jägerfeld. Här ligger jag och blöder." <http://gillabocker.se/Haer-ligger-jag-och-bloeder.html> (Hämtad: 2013-05-08).
- . "Sara Ohlsson. Jag är tyvärr död och kan inte komma till skolan idag." <http://www.gillabocker.se/Jag-aer-tyvaerr-doed-och-kan-inte-komma-till-skolan-idag-2.html> (Hämtad: 2013-04-12).

- Kobo. "About Kobo." <http://www.kobo.com/aboutus> (Hämtad: 2013-05-08).
- Kolla! "Här ligger jag och blöder." (2013) <http://kolla.se/2011/bidragen/vinnare/> (Hämtad: 2013-05-08).
- Kungliga Biblioteket och Svensk biblioteksörening. *När kommer boomen? En kartläggning av e-boken i Sverige ur ett biblioteksperspektiv.* (2011).
<http://www.kb.se/dokument/aktuellt/eboksutredningen.pdf> (Hämtad: 2013-04-10).
- McDaniel, CJ. "Moving Book Cover Designs." 3 Feb. 2013.
<http://www.adazing.com/animated-moving-book-covers/> (Hämtad: 2013-05-16).
- Mod, Craig. Hack the Cover. May 2012. http://craigmod.com/journal/hack_the_cover/
(Hämtad: 2013-02-21).
- Motional. "Picador 40th Anniversary." 20 Feb. 2012. <http://motional.net/articles/picador-40th-anniversary#.UZsXUqLwIlo> (Hämtad: 2013-05-16).
- Nel, Philip. "About the Author. Dr. Seuss's Biography." *Seussville.* (2010).
<http://www.seussville.com/#/author> (Hämtad: 2013-05-16).
- Oceanhouse Media. "The Cat in The Hat by Dr. Seuss." (2013).
<http://www.oceanhousemedia.com/products/catinhat/> (Hämtad: 2013-04-30).
- Picador. "Picador 40th: Animated book covers." 22 Feb. 2012.
<http://www.picador.com/blogs/2012/2/Picador-40th-Animated-Book-Covers>
(Hämtad: 2013-04-30).
- Svenska Akademiens Ordlista. 13:e uppl. (Stockholm: Svenska Akademien, 2006). s.v. "e-bok." http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista
(Hämtad: 2013-04-12).

Appendix 1

Omslagstexter och bilder för de tryckta verken.

Markeringen | indikerar ett radavbrott i den ursprungliga texten.

1. Jenny Jägerfeld *Här ligger jag och blöder*
(Tyskland: Gilla Böcker, 2010: danskt band)

Framsida

HÄR | LIGGER | JAG OCH | BLÖDER |

JENNY JÄGERFELD

”Så SJUKT rolig | och vansinnigt sorglig | på samma gång” |
Lisa Bjärbo, författare

Baksida

Klockan var kvart i ett torsdagen den tolfte april, | dagen före den internationellt inbillade olycksdagen, | och jag hade just sågat av den yttersta toppen av min | vänstertumme med en elektrisk sticksåg. |

Maja skulle aldrig skada sig själv, aldrig avsiktligt | som folk verkar tro. Ska man inte få såga av sig | en tumspets utan att alla börjar oroa sig? Det vill | säga, alla utom Majas mamma. Tvärtom är det | Maja som oroar sig för henne. |

På en fest hon inte är inbjuden till träffar Maja | tjugoåriga Justin, en superverbal bilmekaniker | med rosa byxor, som får henne att glömma allt | om frånvarande mammor och avsågade tummar. | Men sen läser Maja ett mejl som inte är till | henne, ett mejl som gör ondare än alla sticksågar | i världen. |

”Jag älskar den. Så SJUKT rolig och vansinnigt sorglig | på samma gång – och här ligger jag och lipar.” |
Lisa Bjärbo, författare |

www.gillabocker.se |

Framsidesflik

Jenny Jägerfeld är född 1974 i Skärbacka | utanför Norrköping, men är nu bosatt i | Stockholm. Hon arbetar som psykolog och | har dessutom studerat både litteratur, |

sexologi och riktigt många poäng filosofi. | Hon har även arbetat som skrivkursledare | och skriver krönikor för en rad tidningar. |

Jenny har två barn, dykcertifikat och gult | bälte i karate. Hon har jobbat som servitris | i Spanien, liftat genom Kurdistan och rest i | buss från Danmark till Indien. Och hon har | varit på akuten väldigt många gånger. |

Jenny Jägerfeld debuterade 2006 med | romanen Hål i huvudet. |

“Att läsa *Här ligger jag och blöder* är att | lyssna till ett sprängfyllt tonårshjärta strax | innan det brister. Först njuter jag av de språkliga | käftsmällarna, sedan förgörs jag av den | känslomässiga kraften. Det här är inget mindre | än en infernaliskt välskriven ungdomsbok med | ett ämne som verkligen, verkligen berör.” |

Emelie Ljungberg, bokfreak.se |

Baksidesflik

JENNY JÄGERFELDS DEBUT I | EFTERLÄNGTAD NYUTGÅVA! |

Det verkar som att Minou har ett hål i huvudet, där alla fina | och goda tankar rinner ut. Dumpad av pojkvän, olycklig | och trött på sig själv drar hon till Spanien för att få perspektiv | och börja om på nytt. För det är väl så man gör? |

”... får mig att skratt så det | gör ont.” |

Uppsala Nya Tidning |

”... de träffsäkra, ibland | drastiska, ibland rörande, | ögonblicksbilderna är vad | jag tycker allra bäst om” |

Dagens Nyheter |

”Riktigt välskriven och med | en lovande galghumor” |

Folkbladet |

”... en rak och snabb bok, | som gjord att läsas i en | sittning med huvudet | nickande av igenkänning.” |

Sydsvenskan |

Läs mer på www.gillabocker.se |

Rygg

HÄR LIGGER JAG OCH BLÖDER |

JENNY JÄGERFELD |

2. Ian Hollinghurst, *The Line of Beauty*

(London: Picador, 2012: storpocket)

Framsida

THE LINE OF BEAUTY |

Alan Hollinghurst |

Baksida

'A classic of our times ... The work of a great English stylist | in full maturity. A masterpiece' Observer |

A huge critical success on first publication in 2004, the novel went | on to win that year's Man Booker Prize. It was adapted for television | and broadcast on BBC2 in 2006. |

It is the summer of 1983, and young Nick Guest, an innocent | in matters of politics and money, has moved into an attic room in | the Notting Hill home of the Feddens: Gerald, an ambitious new | Tory MP, his wealthy wife Rachel, and their children Toby and | Catherine. As the boom years of the mid-80s unfold, Nick becomes | caught up in the Feddens' world, while pursuing his own private | obsession, with beauty – a prize as compelling to him as power and | riches are to his friends. An early affair with a young black council | worker gives him his first experience of romance; but it is a later | affair, with a beautiful millionaire, that brings into question the | larger fantasies of a ruthless decade. |

In 2012 Picador celebrates its 40th anniversary. During that time | we have published many prize-winning and bestselling authors including Bret Easton Ellis and Cormac McCarthy, Alice Sebold | and Helen Fielding, Graham Swift and Alan Hollinghurst. Picador | continues to bring readers the very best contemporary fiction, | non-fiction and poetry from across the globe. |

Discover more at picador.com/40 |

Design & Art Direction Picador |

Cover images © Shutterstock |

Framsidadans insida

Discover more at picador.com/40 |

Baksidadans insida

Discover more at picador.com/40 |

Rygg

THE LINE OF BEAUTY |
ALAN HOLLINGHURST |

PICADOR 40 |

3. Dr. Seuss *The Cat in The Hat*

(New York: Random House Children's Books, 1957: förlagsband)

Framsida

THE CAT IN THE HAT |
By Dr. Seuss |

I CAN READ IT ALL BY MYSELF |
Beginner Books |

Baksida

The Beginner Book Story |

“Ten years ago, Dr. Seuss took 220 | words, rhymed them, and turned | out THE CAT IN
THE HAT, a little | volume of absurdity that worked | like a karate chop on the weary |
little world of Dick, Jane and Spot.” | - Ellen Goodman, THE DETROIT FREE PRESS,
Nov. 1996 |

From this magically right beginning | came the concept of Beginner Books, | exacting
blends of words and pic- | tures that encourages children to | read – all by themselves.
Hailed by | elementary educators and remedial | reading specialists, these enor- | mously
popular books are now used | in schools and libraries throughout | the English-speaking
world. |

Random House |
<http://www.randomhouse.com> |

Rygg

BEGINNER BOOKS |
THE CAT IN THE HAT |

Dr. Seuss |

B-1 |